

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

นาฏยศิลป์ไทยหรือศิลปะการฟ้อนรำของไทยมีบทบาทต่อสังคมไทยมาช้านาน มีการอนุรักษ์ศิลปะแขนงนี้ให้สืบทอดมาจนปัจจุบัน มีการพัฒนาและสร้างรูปแบบจนมีอัตลักษณ์ ผู้ชมนาฏยศิลป์จะต้องมีความรู้และความเข้าใจในระบบสัญลักษณ์ของการแสดงจึงจะสามารถซาบซึ้งในความหมายที่แฝงในงานศิลปะประเภทนี้ได้ การแสดงท่าทางตลอดจนองค์ประกอบที่เป็นบทร้อง ดนตรี อารมณ์ ความรู้สึก และอสังการในการแสดง (เครื่องแต่งกาย ฉาก อุปกรณ์ประกอบการแสดง) ทำให้นาฏยศิลป์มีการสื่อความด้วยภาษาทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา สามารถสื่อความหมายและอารมณ์หรือเล่าเรื่องให้ผู้ดูเข้าใจโดยการให้การเคลื่อนไหวของร่างกายเป็นสื่อในการถ่ายทอด

นาฏยศิลป์ไทย เช่น โขนและละครรำมีการสื่อความด้วยการเคลื่อนไหวของร่างกายที่เรียกว่า "รำ" เป็นหลัก การรำนี้ถือได้ว่าเป็นภาษาท่าทาง (เป็นสาร) ที่ใช้ในการสื่อสารอย่างหนึ่ง ทั้งผู้ส่งสาร (ผู้รำ) และผู้รับสาร (ผู้ชมหรือคนดู) จำเป็นจะต้องเข้าใจตรงกัน จึงจะสามารถเข้าใจในความหมายของการแสดงได้รู้เรื่องและรู้รส การถ่ายทอดด้วยภาษาที่ใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายนี้ ชาวไทยได้รู้จักเป็นอย่างดีในอดีต แต่ในปัจจุบันการเลือนหายและขาดประสบการณ์ การเรียนรู้ที่จะซาบซึ้งในศิลปะประเภทนี้ลดน้อยลง ทำให้คนในปัจจุบันไม่อาจเข้าใจในภาษาศิลป์เหล่านี้ ยังผลให้ความนิยมชมชอบมหรสพไทยลดลงไป

การฝึกหัดนาฏยศิลป์ไทยให้มีความสำคัญกับการสื่อความด้วยภาษาท่านี้ เรียกว่า "ตีบท" หรือ "ใช้บท" ซึ่งได้มีการรวบรวมและเรียบเรียงจนเป็นแบบแผนถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นภาษาเฉพาะทางเรียกว่า "นาฏยศัพท์" ปรากฏใช้ในมหรสพไทย เช่น โขนและละครรำ การสื่อความและเล่าเรื่องราวโดยการเลือกสรรและสร้างสรรค์ท่าทางเป็นการเลียนแบบกิริยาตามธรรมชาติหรือกำหนดความหมายที่สามารถเข้าใจและสื่อสารกันได้ในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน

ในปัจจุบัน แม้ว่าศิลปะการฟ้อนรำมิได้มีบทบาทต่อคนในสังคมโดยตรงเหมือนเช่นในอดีต ทว่า การศึกษากระบวนการสื่อสารด้วยภาษาท่ารำนี้ จะเป็นการอนุรักษ์ พัฒนา และถ่ายทอดองค์ความรู้ของศิลปะไทยแขนงนี้ให้เป็นที่ยอมรับในเชิงวิชาการระดับสากลมากยิ่งขึ้น สมกับที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นศิลปะประจำชาติ สะท้อนภูมิปัญญาของบูรพาจารย์ที่สามารถรังสรรค์งานศิลปะอันล้ำค่านี้ให้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ ทั้งยังแสดงถึงวัฒนธรรมการสื่อสาร

ของคนไทยที่มีความผูกพันกับนาฏยศิลป์และกระตุ้นมีการค้นคว้าวิจัยองค์ความรู้ด้านการสื่อสารด้วยสื่อประเพณีนี้สืบเนื่องต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบ ความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและกระบวนการสื่อความหมายของภาษาท่ารำ และวิธีการใช้ภาษาสำหรับการแสดงแต่ละประเภท
2. เพื่อศึกษาการรับรู้และทำความเข้าใจความหมายของภาษาท่ารำจากกลุ่มผู้ชม ณ โรงละครแห่งชาติ และ โรงละครศศิการ์เดนท์เจียเตอร์

ปัญหาคำวิจัย

1. การสื่อสารของนาฏยศิลป์ไทยมีรูปแบบและกระบวนการสื่อความหมายอย่างไร เมื่อเป็นสื่อที่ถูกใช้ต่างเวลาต่างวัฒนธรรม
2. วัฒนธรรมการชมการแสดงของคนไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร มีวิธีการรับรู้และทำความเข้าใจอย่างภาษาท่ารำอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องภาษาท่ารำในบริบทของการสื่อสารของมนุษย์ (Human Communication) นี้ ได้เลือกใช้มุมมองทางความคิดทั้งจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์การสื่อสารเพื่ออธิบายลักษณะของนาฏยศิลป์ไทยและรูปแบบการสื่อสาร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary analysis) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Observation research) เพื่ออธิบายลักษณะของสื่อศิลปะ และนำเสนอผลการศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analytic research) เพื่อให้ทราบถึงที่มา แนวคิดของการใช้ภาษา การสร้างความหมาย คุณค่า เทคนิค และลักษณะเฉพาะของภาษา โดยศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริงของงานศิลปะ และไม่มาปรับเปลี่ยนรูปแบบงานศิลปะ คงไว้ซึ่งรูปแบบที่ยังเป็นนาฏยศิลป์แบบจารีตไว้ครบถ้วน

ข้อมูลประกอบการศึกษาเป็นเอกสารที่ได้จาก วรรณคดี ตำรา รายงาน วิจัย และวิทยานิพนธ์ด้านการสื่อสารและนาฏยศิลป์ ทั้งยังจะได้ศึกษาข้อมูลจากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและเป็นผู้เชี่ยวชาญการฟ้อนรำ ได้แก่ นาฏยศิลป์น ครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในการสอนและการถ่ายท่อนาฏยศิลป์ นักวิชาการด้านการละคร ตลอดจนผู้ชมการแสดงในปัจจุบัน

ตลอดจนได้สำรวจปฏิบัติการรับรู้และตีความหมายของกลุ่มผู้ชมประเภทต่างๆ ที่มีต่อภาษาท่ารำเมื่อชมนานาฏศิลป์ไทย โดยสังเกตการณ์ จัดทำแบบสำรวจจากกลุ่มผู้ชมที่ชมการแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ และโรงละครศีกการเดนท์เรียมเตอร์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตลอดเดือนกุมภาพันธ์ 2548 จำนวนทั้งสิ้น 120 ราย

ขอบเขต

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นั้น ได้ทำการศึกษาเฉพาะงานนาฏศิลป์ที่เป็นแบบแผนราชสำนักตามวัฒนธรรมหลวง เช่น โขน ละครใน ละครนอกแบบหลวง เป็นต้น

สำหรับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้กำหนดขอบเขตการศึกษา คือ

1. สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ชมการแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ ในรายการที่จัดโดยสำนักการสังคีต กรมศิลปากร ระหว่างวันที่ 1-28 กุมภาพันธ์ 2548 จำนวนทั้งสิ้น 90 ราย
2. สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ชมการแสดง ณ โรงละครศีกการเดนท์เรียมเตอร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างวันที่ 1-28 กุมภาพันธ์ 2548 จำนวนทั้งสิ้น 30 ราย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

นาฏศิลป์ (Dance) หมายถึง ศิลปะการฟ้อนรำ ทั้งที่เป็นระบำ รำ เต้น ฟ้อน เซิ้ง และอื่นๆ เป็นการฟ้อนรำที่ประกอบด้วยเคลื่อนไหวของร่างกาย เช่น มือ แขน ขา

นาฏศิลป์ไทย (Thai Classical Dance) หมายถึง ศิลปะการฟ้อนรำของไทย ที่เป็นระบำและรำ รวมถึงในรูปแบบเชิงละครที่ใช้การรำเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง เช่น โขนและละครรำ

ภาษาท่ารำ หมายถึง ท่ารำในนาฏศิลป์ไทยที่แสดงความหมาย อารมณ์ หรือเลียนแบบกิริยา เพื่อสื่อสารในเชิงภาษาระหว่างผู้แสดงและผู้ชม

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) หมายถึง ปรัชญาสาขาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทีงาม ทั้งในงานศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาถึงประสบการณ์ คุณค่าทางความงามและมาตรฐานในการวินิจฉัยความงาม

การรับรู้ (Perception) หมายถึง กระบวนการเลือกสรรของประสาทสัมผัสและจิตที่แปรเป็นความรู้สึกนึกคิดทางสมอง อารมณ์และความหมายของสิ่งที่กระทบรู้นั้น

การตีความ (Interpretation) หมายถึง การชี้หรือกำหนดความหมาย ให้ความหมายเพื่ออธิบายให้เข้าใจเจตนาและความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสารนั้นๆ

แนวคิดประกอบการศึกษา

1. แนวคิดเรื่องสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic)
2. ทฤษฎีการรับรู้ (Theory of Perception)
3. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์คนดู (Audience Analysis)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้ด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทยได้รับการหยิบยกมาศึกษาและบันทึกเป็นผลงานทางวิชาการมากยิ่งขึ้น
2. ภูมิปัญญาไทยจากการสื่อสารของการแสดงแบบไทยสามารถนำไปปรับใช้ในการแสดงหรือสื่ออื่นๆ
3. นำผลจากการวิจัยไปพัฒนาการแสดงนาฏศิลป์เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจการแสดงได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะยังผลให้นาฏศิลป์ไทยจะยังคงมีผู้ชมอยู่ตลอดไป